

Міністерство освіти і науки України
Київський національний лінгвістичний університет
Кафедра англійської філології і філософії мови

Курсова робота

на тему: «Лінгвістичний поворот» і філософія, як «критика мови»

Л.Вітгенштайн то філософія логічного аналізу мови.

Студентки групи: МЛа 02-20
факультету германської філології
денної форми навчання
спеціальності 035.041 Германські мови та літератури (переклад включно),

перша - англійська

Дмітрієвої Інни Олегівни

Науковий керівник:

кандидат філософських наук,

доцент

Саволайнен Інна Павлівна

Національна шкала _____

Кількість балів _____

Оцінка ЄКТС _____

Київ 2023

ЗМІСТ

ВСТУП	4
I. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ АНАЛІЗУ ФІЛОСОФІЇ МОВИ ЯК ОСОБЛИВОГО НАПРЯМКУ ДОСЛІДЖЕННЯ	6
1.1 Філософія логічного аналізу мови	6
1.2 Інтерпретація лінгвістичного концепту.....	10
1.3 Від синтаксису до онтології. Логічний атомізм	13
1.4 Висновки до першого розділу	16
II. ДІАЛЕКТИКА СУЧАСНОЇ ФІЛОСОФІЇ МОВИ.....	18
2.1. Трансдисциплінарність в постнекласичному дискурсі.....	18
2.2 Роль філософії мови в гуманітарних та соціальних сферах	24
2.3 Висновки до другого розділу.....	29
III. ОСОБЛИВОСТІ ПРАКТИЧНОГО ЗАСТОСУВАННЯ КОНЦЕПЦІЇ «МОВНИХ ІГОР» Л. ВІТГЕНШТАЙНА.....	31
3.1 Опис експерименту	31
3.2 Проблема практичного застосування концепції «мовних ігор» Л. Вітгенштайна	36
3.3 Аналіз концепції «мовних ігор» Л. Вітгенштайна.....	39
3.4 Висновки до третього розділу	43
ВИСНОВОК.....	44
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	47

ВСТУП

Актуальність дослідження. У розвитку науки про мову виникало та розвивалося безліч різних парадигм. Якщо мати на увазі найзагальніші принципи наукового підходу до вивчення мови і в діахронії, і в синхронії, то вся безліч лінгвістичних парадигм, концепцій, шкіл і течій може бути умовно зведена до трьох суперпарадигм: порівняльно-історичної, системно-структурної та антропоцентричної. Під терміном суперпарадигма ми розуміємо домінуючу у той чи інший період «сукупність наукових настанов, які пропонують дослідникові модель постановки проблеми та певний набір її вирішень у сукупності з процедурами дослідження» [7].

Сучасне проблемне поле філософії мови є, по суті, базовим у мовознавстві, лінгвістиці, комунікативістиці, когнітивній психології, інтеракціоністській соціології, комп'ютерних науках, криптології та багатьох інших спеціальних дисциплінах. Філософія мови у широкому розумінні є сферою філософського знання про походження та функціонування мови, її місце в культурі, значення для пізнання та розвитку суспільства та людини.

Сучасна філософія повертається до вивчення проблем походження мови, її виразних можливостей та суб'єктивного способу функціонування, співвідношення мови та мислення, мови та культури, мови та істини в абсолютно новому для себе інтелектуальному контексті.

Технологізація філософського аналізу, що виникла багато в чому у зв'язку з певним розумінням мови у філософії, ставить під загрозу можливості розуміння цього контексту. Повернення до аристотелівських джерел інтересу до мови багато в чому постає гарантією успішної роботи на цьому різноманітному проблемному полі.

Мета дослідження: розглянути закономірності лінгвістичного повороту і філософії як критики мови в наукових парадигмах ХХ століття.

Поставлена мета передбачає необхідність реалізації таких **завдань дослідження:**

1. Охарактеризувати філософію логічного аналізу мови;
2. Подати актуальні інтерпретації лінгвістичного концепту;
3. Розглянути поняття логічного атомізму;
4. Вивчити основні ознаки трансдисциплінарності в постнекласичному дискурсі;
5. Визначити роль філософії мови в гуманітарних та соціальних сферах;
6. Узагальнити проблематику практичного використання концепції мовних ігор Л. Вітгенштайна;
7. Проаналізувати концепцію мовних ігор Л. Вітгенштайна.

Об'єкт дослідження: лінгвістичний поворот і філософія як критика мови в наукових парадигмах ХХ століття.

Предмет дослідження: закономірності лінгвістичного повороту і філософії як критики мови в наукових парадигмах ХХ століття.

Методи дослідження: історичний, порівняльний, аналіз та синтез наукових джерел, контент-аналіз, лінгвістичний експеримент.

Теоретична значущість дослідження полягає в узагальненні відомостей стосовно закономірностей лінгвістичного повороту і філософії як критики мови в наукових парадигмах ХХ століття.

Практична значущість дослідження зумовлена можливістю використання його матеріалів у подальшому вивченні заявленої проблематики.

Структура дослідження зумовлена його метою та завданнями. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаної літератури.

I. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ АНАЛІЗУ ФІЛОСОФІЇ МОВИ ЯК ОСОБЛИВОГО НАПРЯМКУ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1 Філософія логічного аналізу мови

Широкого поширення термін «парадигма» набув після робіт американського науковця Т. Куна, який мав на увазі під науковою парадигмою «визнані всіма наукові досягнення, які протягом певного часу дають модель постановки проблем та їх вирішення». Вони, на його думку, є «джерелом методів, проблемних ситуацій та стандартів рішень», визнаних та прийнятих науковцями на даному етапі розвитку [Цит. за: 11].

Парадигма, на думку автора, включає чотири компоненти:

1) «символічні узагальнення» (вирази формального характеру), що функціонують у ролі законів і використовуються членами наукової спільноти без сумнівів та розбіжностей;

2) категоріальні моделі (метафізичні частини парадигм), або концептуальні аналоги, що забезпечують членів спільноти онтологічними структурами, загально визнаними, кращими або припустимими аналогіями;

3) цінності, або використовувані співтовариством критерії, що визначають різний вибір засобів для подолання наявних у науці труднощів під час здійснення вибору між конкурентними теоріями;

4) зразки вирішення проблем, що є кодифікованими в науковому співтоваристві протягом певного періоду [Цит. за: 11].

Запроваджене Т. Куном поняття наукової парадигми перетворилося на одне з ключових понять сучасної філософії науки, яке в наукових колах було сприйняте в якості загальнометодологічного.

Далі Т. Кун конкретизував значення терміна «наукова парадигма» у вигляді поняття дисциплінарної матриці, що враховує, по-перше, належність вчених до певної дисципліни та, по-друге, систему правил їхньої наукової діяльності. Загалом парадигма ширша за теорію і нерідко передує їй [6].

Період існування у науці будь-якої парадигми дослідник називає періодом «нормальної науки», який вирізняється накопиченням наукових результатів, а зміна парадигми є науковою революцією, тобто становить повну або часткову зміну елементів дисциплінарної матриці. Можливим також постає мирне співіснування парадигм в пізніший період їх становлення та розвитку, причому Т. Кун вважає, що вибір парадигми диктується не стільки логічними, скільки переважно ціннісними міркуваннями [6].

Науковець також здійснив виокремлення позицій, що визначають розвиток науки:

1) утвердження важливої теоретичної навантаженості емпіричних фактів;

2) прагнення спертися на історію науки як на емпіричну основу методології, переміщення центру уваги від структури наукового знання до його розвитку, що розуміється зовсім не як просте накопичення фактів і теорій, але як послідовність кардинальних змін образу науки, а також самих стандартів та ідеалів наукової раціональності;

3) відмова встановлювати жорсткі демаркаційні, розмежувальні лінії між наукою та ненаукою;

4) визнання суттєвої ролі метатеоретичних соціокультурних факторів у процесі зміни тих чи інших панівних наукових уявлень на нові [6].

У сучасній теорії науки розрізняють:

- парадигми у широкому сенсі – набір поглядів, цінностей і технік, використовуваних прибічниками певної парадигми;

- парадигми у вузькому значенні – зразки вирішення конкретних завдань, що служать надалі зразками для трактування інших проблем цієї наукової дисципліни, входячи до складу парадигми чи ілюструючи її.

Парадигми пов'язані між собою у вузькому та широкому сенсах [18]. Сюди належить і розуміння парадигми у значенні «короткий опис (компактна структура) основних понять, припущень, пропозицій, процедур і проблем будь-якої самостійної галузі знань або теоретичного підходу» [13]. Наприклад:

парадигма мовної ситуації (мається на увазі її парадигматична будова), парадигма однієї чи двох мов та ін.

В силу своєї універсальності термін «парадигма» є надзвичайно містким і активно використовується для визначення численних лінгвістичних напрямків, концепцій, шкіл, теорій, підходів тощо у синхронії та діахронії, а також для позначення концептуальних схем та рішень у межах того чи іншого наукового напрямку (теорії). Під «парадигмою» розуміють «панівні загальнонаукові уявлення у тому, яким вимогам має задовольняти теорія, гіпотеза, міркування, щоб вони сприймалися як наукові» [7]; те, «з чим не можна не рахуватися, або те, нехтування чим не забороняється, але передбачає «сплату вищої ціни» в порівнянні з дотриманням парадигми» [7]; і навіть «науковий клімат думки» [5].

У лінгвістиці парадигма – це «панівний протягом певної окремої епохи погляд на мову, пов'язаний із певною філософською течією і певним напрямом у мистецтві, причому таким чином, що філософські положення використовуються для пояснення найбільш загальних ознак мови, а дані мови, в свою чергу, – для вирішення певних філософських проблем» [4]. Наявні роботи з проблематики парадигми лінгвістичного знання дозволяють стверджувати, що поняття «парадигма» – це теоретичний конструкт, що має свої сутнісні характеристики:

Парадигма будується на досягнутих результатах у певній науці, на ідеї визнання цих результатів певною науковою спільнотою, на ідеї моделювання проблем та їх рішень за певним зразком тощо [1]. При цьому «першою ознакою появи наукової парадигми є наявність об'єктивних умов її формування, а саме, накопиченого обширу проблем, що не піддаються вирішенню колишніми методами» [5].

Парадигма має тричастинну структуру. А. О. Колесников, використовуючи думки Г.Г. Гадамера, виділяє як складові парадигми три ланки: настановно-передумовну, за допомогою якої можна визначити загальну орієнтованість парадигми (на опис мови чи пояснення, на статистичні чи

динамічні властивості досліджуваних об'єктів тощо.); предметно-пізнавальну, що є безпосередньою областю лінгвістичного аналізу – одиниці чи правила, функції чи відносини залежності, категорії чи параметри мовних систем тощо; процедурну, чи «технічну» – сфера обраних методик і конкретних процедур аналізу [10].

Розмірковуючи про принципи класифікації парадигм, А. О. Колесников свідчить про їх залежність від того, яку з ланок – цілеспрямовану, предметну чи процедурну – вважатимуть найсуттєвішою характеристикою всієї парадигми загалом. Науковці і в історіографічних роботах, і в оцінках «парадигмального» стану сучасної лінгвістики надають перевагу першій частині, хоча можливе і виділення парадигм з другої частини (семантична, синтаксична та інші парадигми). Це закономірно, оскільки «у визначенні настанов лінгвістичного дослідження можуть спостерігатися розбіжності такого характеру:

- а) визнання зв'язку лінгвістики з іншими науками;
- б) у разі визнання певного зв'язку – із вибором науки, під егідою якої вона має вивчатися;
- в) обмеження сфери інтересів лінгвістики зовнішньою або внутрішньою лінгвістикою, а, отже, настанова на таке вивчення мовних одиниць, при якому вітається або забороняється вихід до контекстних умов уживання одиниць або залучення до лінгвістичного аналізу інтенцій того, хто говорить/слухає.

У поєднанні з настановами передумови парадигми дають чітке уявлення про цілі і завдання теоретичної лінгвістики для даного наукового співтовариства» [8].

Прихильники третьої, процедурної частини вважають, що «основним критерієм віднесення будь-якої концепції до тієї чи іншої наукової парадигми є спільність методології, єдність методу», оскільки для формування нового напрямку наукового пошуку «насамперед змінюються використовувані методи» [3].

1.2 Інтерпретація лінгвістичного концепту

А. П. Загнітко представляє структуру парадигми більш диференційовано:

- хронотипові рамки парадигми;
- умови, передумови та мотиви її появи;
- настанови й цілі;
- предметні галузі її аналізу;
- використовувані методики;
- евалюативний (оцінний) аспект [6].

Ці шість параметрів лише у своїй сукупності дають загальне уявлення про «модель постановки проблем та їх вирішення», запропоновану у певний час певною науковою спільнотою.

Важливим компонентом парадигми є уявлення про її керівну роль. Парадигма визначає перспективні шляхи аналізу, пов'язані з баченням об'єкта в іншому, порівняно з минулим, ракурсом.

Прибічники однієї й тієї ж парадигми мають спиратися на одні й самі «правила і стандарти наукової практики», і навіть результати досліджень мають бути виконані щодо одного формату, тобто. «сумісні»: висновки, отримані одним представником цієї парадигми, кваліфікуються як повторювальні, узагальнювальні, конкретизувальні або спростувальні висновки попередників. Саме так створюються передумови того, що Т. Кун називає «нормальною наукою», головна відмінна риса якої – поступальний розвиток («генезис») та наступність у традиції того чи іншого напрямку дослідження. Парадигма – своєрідна накопичувальна система (але не стабілізаційний фонд): дослідники, які працюють у її межах, додають до неї дедалі нові «одиниці зберігання» [7].

Сучасні лінгвістичні парадигми функціонують, з погляду, відповідно до принципів процесу породження нового наукового знання [7]:

1) принцип толерантності (толерантність до продуктів наукової творчості);

2) принцип пізнання різноманіття поглядів, вивільнення від теоретичного фанатизму;

3) принцип умовності (відносність своїх результатів);

4) об'єктивні чинники, що стосуються предмета дослідження, чи внутрішні стосовно цього предмета (недискретність багатьох мовних явищ, багатоаспектність мовних явищ та інших.);

5) суб'єктивні чинники, що стосуються самого дослідника, зовнішні стосовно предмету лінгвістичного аналізу, які виявляються в розпливчастому характері понять та у вибірковості суб'єкта пізнання стосовно об'єкта.

Провідна риса сучасних наукових парадигм – їх гетерогенність та міждисциплінарність («індикатор інтенсивного розвитку науки» [9]). Це призводить до того, що співіснування кількох наукових парадигм протягом однієї історичної епохи, неприпустиме з погляду С.Д. Кацнельсона [Цит. за: 7] виявляється єдино можливим.

На думку багатьох науковців, міждисциплінарним наукам належить майбутнє. Такими є психолінгвістика, комунікативна лінгвістика, когнітивна лінгвістика, прагмалінгвістика, етнолінгвістика, соціолінгвістика, лінгвокультурологія та ін. Усередині і поза межами цих парадигм продовжується процес міждисциплінарного синтезу і симбіозу, соціосемантики (граматики), інженерної та комп'ютерної лінгвістики та ін; а також «гібридних» напрямків, наприклад, етнопсихолінгвістики, комунікативно-прагматичної лінгвістики та ін. Перевага таких синтетичних наук полягає в тому, що вони, на відміну від межових наук, дозволяють дати повніше уявлення про об'єкт у його цілості [7].

Парадигми є ієрархічними: бувають «великі» (макро-/мега, супер-) та «малі» (мікро-/0) парадигми). Усередині кожної парадигми у «живій» взаємодії співіснують і часом борються різні, (іноді) протилежні концепції [7]. Крім того, формування та розвиток сучасних наукових парадигм відбувається у двох напрямках: «їх лінійний рух, видозміна та перетворення можуть бути внутрішніми та зовнішніми. Внутрішній розвиток парадигми стимулюється

взаємодією концепцій у межах однієї парадигми. Зовнішній розвиток лінгвістичної думки пов'язаний зі взаємодією інтерпарадигмального характеру» [2].

Система поглядів має бути привабливою, широко визнаною серед великої кількості прихильників, водночас нетривіальною. Згідно з Куном, значним аспектом зародження нової парадигми постає її психологічна привабливість. Створюється вона завдяки тому, що поява нової парадигми приносить із собою надію на вихід із глухого кута та кризового стану – це допомагає подолати відчуття, що колишні шляхи аналізу вичерпані і вже не приносять жодних результатів. Саме в цьому сенсі Т. Кун відзначає, що «кожного разу нова теорія виникла лише після різко виражених невдач у діяльності з нормального вирішення проблем» [Цит. за: 7]. Таким чином, теорія і навіть ціла дисципліна може стати парадигмою через свою привабливість у цю епоху. А привабливість ідей полягає, перш за все, у їх продуктивності [11].

Отже, узагальнюючи різні точки зору, поняття «наукова парадигма» можна визначити таким чином: хронологічно і культурно обумовлена, гетерогенна динамічна система уявлень про мову, що генерує та розвиває певну концептуальну схему теорії мови на базі тієї чи іншої філософської концепції, що наповнює або є частиною «парадигмального» простору науки про мову. Парадигми виділяються за типом і характером прийнятих у них пояснень у межах тієї чи іншої науки. І якщо не збігаються настановно-передумовна, предметно-пізнавальна та процедурна частини наукових дисциплін, можна говорити про окремі парадигми: когнітивну, комунікативну, лінгвокультурологічну, соціолінгвістичну тощо.

Подібна ситуація не може пояснюватись виключно фактом наукової моди. Її слід пов'язувати із глобальною зміною панівної парадигми лінгвістичних досліджень, що відбулася у другій половині ХХ ст. Вочевидь, цей процес був історично обумовлений, тобто «парадигмальна» історія

розвитку мовознавства зіграла роль фундаменту в процесі формування сучасної лінгвістики.

1.3 Від синтаксису до онтології. Логічний атомізм

Порівняльно-історична (генетична, історична, еволюційна) суперпарадигма є першою науковою парадигмою в історії мовознавства і поєднує ті школи та напрямки, які спираються на принцип історизму та розглядають мову у її виникненні та розвитку, тобто в незворотній, спрямованій зміні у часі відповідно до внутрішніх законів самої мови та умов її функціонування. Під егідою цієї парадигми пройшло все ХІХ століття.

Насправді, це була, за визначенням А. П. Загнітка, елементно-таксономічна парадигма, оскільки вона виявила та класифікувала основні одиниці мови та розробила її рівневу модель [7]. На початку ХХ ст. став очевидним «атомізм» цього підходу до вивчення мови: мовні явища досліджувалися роз'єднано, поза закономірними зв'язками одного явища з іншим.

Принципи реконструкції мов вимагали створення певної мовної системи, до якої зводяться мови, що зближуються. І оскільки вихідні постулати порівняльно-історичного підходу вже усвідомлювалися як неадекватні мовній дійсності, настав час формування нового лінгвістичного світогляду – системно-структурної суперпарадигми. Проте з того часу всередині порівняльно-історичної парадигми змінилася низка підходів, і вона продовжує своє існування, в її рамках проводяться дослідження, що здійснюють суттєвий внесок у розвиток лінгвістики.

На межі ХІХ-ХХ ст. виникла системно-структурна (таксономічна, системна, структурна) суперпарадигма, що об'єднує школи та напрямки, які вивчають внутрішній устрій складного мовного цілого (окремо від фактору часу), виявлення та угруповання мовних одиниць, їх систематики та класифікації, об'єднання цих одиниць у нерозривне ціле – мовну систему. Визначальною для методології лінгвістичного структуралізму стала теза Ф. де

Соссюра, згідно з якою об'єктом лінгвістики має бути мова «в собі і сама собою» [Цит. за: 4]. Тепер акценти зміщуються у бік виявлення загального зв'язку мовних одиниць, мови загалом та її окремих структурних областей.

Основою нової парадигми є принцип цілісності та системності. Через це затверджується погляд на мову як на строго структуроване й іманентне утворення, що включає безліч взаємозалежних і взаємозумовлених дискретних елементів. Мова «очищається» від суміжних явищ і розглядається як природний об'єкт, що існує поза культурою та людьми, які нею послуговуються. «Вихід за межі самої мовної системи вважався порушенням норм лінгвістичного опису. Все, що було не пов'язане безпосередньо з описом мовних одиниць та категорій – вплив людського чинника (психічний стан людини, соціальні та культурні аспекти, умови комунікації тощо), – оголошувалося «поза законом» у лінгвістичних дослідженнях [4].

До кінця 60-х років ХХ століття у підвалинах структуралізму дозріли передумови для переходу від статичного опису мови до її динамічного опису, до реалізації ідей про мову як перш за все діяльності, що висувалися ще у ХІХ ст. В. Гумбольдтом. У цей час формується радикальний поворот мовознавства до широкого розуміння меж свого об'єкта, що вимагало ґрунтовної переоцінки досягнень структуралізму.

Незважаючи на це, нині системно-структурна парадигма продовжує існувати, і кількість її послідовників є досить великою. У руслі системно-структурної парадигми, як і раніше, функціонують підручники та академічні граматики, пишуться різні довідкові видання. І. Р. Вихованець зазначає, що парадигма Ф. де Соссюра виявилася своєрідним трампліном, від якого відштовхнулися численні напрямки лінгвістики кінця ХХ ст. [3].

Сучасна вітчизняна лінгвістика, як зазначалося вище, є принципово поліпарадигмальною: в ній можна виявити і структурні дослідження, і психологічну інтерпретацію мовних явищ, і порівняльно-історичні студії, і численні «комплексні» дослідження міждисциплінарних проблем. Лінгвісти заявляють про наявність різних парадигм: лінгвосинергетичної,

лінгвориторичної, функціональної, емотіологічної та прагматичної, лінгвокультурологічної тощо.

До того ж, відштовхуючись виключно від внутрішньолінгвістичних факторів, важко, а часом просто неможливо пояснити особливості формування, функціонування та розвитку мови. Цим пояснюється нагальна необхідність розширення меж лінгвістики з виходом на велику кількість суміжних дисциплін, що складають комплекс гуманітарних і суспільних наук.

Від аналізу, від розчленування об'єктів і методів дослідження науковці дійшли усвідомлення того, що об'єкт дослідження – людина, суспільство, духовна культура, мова, історія – єдині, і вивчати їх треба комплексно, у єдності зв'язків та відносин. Ця внутрішньогуманітарна експансія веде до того, що лінгвістика орієнтується, передусім, на бачення мови з погляду її функціонування в суспільстві, значущості для ментальних, когнітивних процесів людської психіки, інструментальності мови у сфері масової комунікації. Так, з кінця минулого століття в рамках зміни наукової парадигми гуманітарне знання починає рухатися у зворотний бік, і на місце панівної, сцієнтистської, системно-структурної та статичної парадигми приходить антропоцентрична парадигма, яка повернула людині статус «основи всіх речей» і повернула її до центру світобудови» [9].

Дослідники по-різному визначають статус антропоцентричної парадигми. На думку І. Р. Вихованця, наприклад, «на сучасному етапі розвитку у вітчизняній науці про мову співіснують, не заперечуючи одна одну, одночасно кілька парадигм: антропоцентрична, функціональна, комунікативна, когнітивна, текстоцентрична, прагматична, етимологічна та ін.» [2].

Проте більшість лінгвістів визнають антропологічний принцип як домінуючу методологічну основу наукових досліджень. А. П. Загнітко перераховує цілу низку наук інтегрального плану, які можуть бути об'єднані в рамках антропологічної лінгвістики та успішно розвинені на основі єдиної методологічної бази як ідеал цілісного знання про людину. Більше того, на

думку дослідника, «порівняно з іманентним підходом вивчення мови «в самій собі і для себе» антропологічний підхід має більшу адекватність і повноту і в певному сенсі включає іманентний підхід як свій окремий випадок» [7]. У зв'язку з цим «антропоцентрична парадигма постає найширшою, настільки широкою, що її доводиться називати над-, або суперпарадигмою. До цього спонукає той незаперечний факт, що концепції, що знаходилися в її складі, все більш очевидно себе переростали, перетворюючись на самостійні лінгвістичні парадигми. Найбільш чітко сприймаються контури таких наукових парадигм як когнітивна лінгвістика, психолінгвістика, лінгвокультурологія, комунікативна лінгвістика, прагмалінгвістика» [7].

Таким чином, у сучасному лінгвістичному поліпарадигмальному просторі співіснують у різних відносинах одна з одною традиційні та нові окремі парадигми. При цьому як домінуюча виступає антропоцентрична суперпарадигма, що детермінує дослідницькі акценти у всіх напрямках сучасної лінгвістики.

1.4 Висновки до першого розділу

Поняття «наукова парадигма» можна визначити таким чином: хронологічно і культурно обумовлена, гетерогенна динамічна система уявлень про мову, що генерує та розвиває певну концептуальну схему теорії мови на базі тієї чи іншої філософської концепції, що наповнює або є частиною «парадигмального» простору науки про мову. Парадигми виділяються за типом і характером прийнятих у них пояснень у межах тієї чи іншої науки. І якщо не збігаються настановно-передумовна, предметно-пізнавальна та процедурна частини наукових дисциплін, можна говорити про окремі парадигми: когнітивну, комунікативну, лінгвокультурологічну, соціолінгвістичну тощо.

Подібна ситуація не може пояснюватись виключно фактом наукової моди. Її слід пов'язувати із глобальною зміною панівної парадигми лінгвістичних досліджень, що відбулася у другій половині ХХ ст. Вочевидь,

цей процес був історично обумовлений, тобто «парадигмальна» історія розвитку мовознавства зіграла роль фундаменту в процесі формування сучасної лінгвістики.

У розвитку науки про мову виникало та розвивалося безліч різних парадигм. Якщо мати на увазі найзагальніші принципи наукового підходу до вивчення мови і в діахронії, і в синхронії, то вся безліч лінгвістичних парадигм, концепцій, шкіл і течій може бути умовно зведена до трьох суперпарадигм: порівняльно-історичної, системно-структурної та антропоцентричної.

У сучасному лінгвістичному поліпарадигмальному просторі співіснують у різних відносинах одна з одною традиційні та нові окремі парадигми. При цьому як домінантна виступає антропоцентрична суперпарадигма, що детермінує дослідницькі акценти у всіх напрямках сучасної лінгвістики.

II. ДІАЛЕКТИКА СУЧАСНОЇ ФІЛОСОФІЇ МОВИ

2.1. Трансдисциплінарність в постнекласичному дискурсі

Розширення власне філологічного підходу до мови призводить до розуміння мови як способу вираження змісту. Таким чином, усі філософські проблеми набувають мовного аспекту їх дослідження, а лінгвістика стає одним із найважливіших предметів філософування.

Слід одразу зауважити, що з усіх питань цієї галузі існують різні трактування у сучасних концепціях філософії мови. У вузькому розумінні філософію мови розглядають як напрям сучасної філософії, що реалізує програму так званого «лінгвістичного повороту» філософії, оголошену Л. Вітгенштайном на початку ХХ ст., що започаткувала аналітичну філософію, предметом якої стають мовні висловлювання, а методами – лінгвістичний та логічний аналіз [11].

Арістотелівська граматики стала основою європейської традиції інтересу до мови – і у вузькому, і в широкому сенсі – і досліджень, які після Аристотеля розвиваються стоїками, потім олександрійською граматичною школою і далі. І якщо в Стародавній Індії і, пізніше, у середньовічному Китаї інтерес до мови набуває форми описового мовознавства, що було обумовлено особливим статусом літературної та культової мови, то для західноєвропейської філософії мови на перший план виходять проблеми пізнання, докази та уявлення істини. Інші теми – походження мови та природа мовної діяльності, мова і мислення, співвідношення мови та реальності – при всьому різноманітті розуміння мови як такої розглядаються саме у вищеназваному контексті.

Завдання визначення мови – одне з найважчих, оскільки навіть поза есенціалістською постановкою питання йдеться про природу людської мови, яку можна трактувати найрізноманітнішим чином: як відмінність людської мови від усіх інших можливих комунікаційних кодів, як результат еволюції певних чинників людського роду (як біологічних, на кшталт зміни конструкції

черепа, розвитку апарату артикуляції, так і соціальних), як певну комп'ютерну програму, як корисну навичку, яка потребує специфічної дресури – навчання, як специфічну діяльність. Ці проблеми не зняті сучасним рівнем розвитку палеонтології, нейрофізіології, соціології. Різні дисципліни лише збільшують ступінь утруднень [25].

Обмеженість наук, що беруться за вирішення завдання визначення природи мови, зумовила дві власне філософські магістральні лінії розуміння мови, що склалися вже в Новий час. Перша лінія – уявлення про мову, в дусі І. Канта, як про трансцендентальну єдність, яка забезпечує єдність, яку розуміють як досвід людської свідомості. Фактично в цьому випадку філософія мови повинна досліджувати умови її можливості у цій якості. У феноменології та герменевтиці ХХ ст. спостерігається розвиток саме цієї традиції.

Інша лінія – ототожнення мовних значень істинності зі змістом висловлювання, тобто фактично розгляд мови як універсальної системи. Ф. Бекон, Дж. Локк, Г.В. Лейбніц наголошують у своїх міркуваннях про мову на темі позначення. Розвиток цих ідей у Рассела, Фреге, Вітгенштайна у його «Логіко-філософському трактаті» став основою сучасної аналітичної філософії. Ті, хто в рамках цієї традиції враховував і природну мову, наголошують на помилках, зумовлених труднощами доступу до реальних речей, які позначають слова [26].

Почасти солідаризуються з цією традицією і ті, хто звертав увагу на природну мову, як, наприклад, пізній Вітгенштайн чи Строусон у своїй критиці Рассела. Слід зазначити, що самокритичність аналітиків теж будується на власне мовній підставі: так, уточнення можливостей аналізу Дж. Остіном базується на специфіці перформативних висловлювань, факт артикуляції яких змінює реальність.

Очевидно, що обидві сучасні тенденції розгляду проблем мови ґрунтуються на особливому інтересі філософії до мови, яка з'являється ще у досократиків і отримує найповніше вираження у Аристотеля, який

підкреслював значення мови у самій філософії для визначення її власного предмета та побудови методу.

Із розвитком риторики, логіки та теорії аргументації та розвивалася система знання, ядром якого була філософія. І з часів «батьків риторики» Емпедокла, Протагора та багатьох інших зміцнилося уявлення про те, що прихована істина полягає в самому стилі викладу, а внутрішнє слово слід шукати у сказаному.

Мова кожного філософа, формулювання та аргументи кожної філософської теорії припускають ретельну реконструкцію. У цьому суть сучасного історико-філософського аналітичного прочитання, і використання складної конструкції для позначення такого методу роботи з текстами філософів минулого, насамперед тих, хто сам вважав за необхідне «прислухатися» до мови – Платона, Гегеля, Хайдеггера та багатьох інших, є не випадковим [23].

Найбільш ефективним наразі є підхід до визначення мови, що виявився історично першим, запропонований, по суті, Аристотелем: функціональне визначення мови, опис та аналіз виконуваних мовою функцій. Давні вважали, що головною функцією мови є зовнішні думки.

Починаючи із ХХ ст. осмислена в такий спосіб мовна діяльність сприймається передусім як комунікація, і функції мови досліджуються передусім як комунікативні. К. Бюлер у «Теорії мови» (1934) виділяє три основні функції мови: експресивну (вираз внутрішніх почуттів та станів), сигнальну (повідомлення життєво важливого стану, наприклад, тривоги) та опису, або репрезентації.

Пізніше К. Поппер додасть ще функцію аргументації. Але саме математична теорія інформації та технологічна модель комунікації суттєво змінили функціональний підхід до розуміння мовної діяльності: Шеннон та Уївер передбачають існування комунікаційних «шумів» та обов'язковість хоча б передбачуваного зворотного зв'язку [23].

Р. Якобсон, багато в чому орієнтуючись на комунікативну модель мови, переформулював основні мовні функції в такий спосіб: експресивна, або емотивна, що характеризує відправника мовного повідомлення; імперативна, звернена до одержувача; фатична, тобто та, що підтверджує наявність самого комунікаційного зв'язку; металінгвістична, сфокусована на способі кодування повідомлення; поетична, що виділяє окремі складові повідомлення; і, нарешті, референційна. Подана таким чином мовна комунікація стає ще складнішим предметом дослідження у зв'язку з тим, що до кінця ХХ ст. комунікація набуває масового характеру у зв'язку з використанням електронних засобів її реалізації. У сучасній філософії мови у зв'язку з новими технологіями виділяється як особливий предмет вивчення специфічна мовна практика – дискурс масових комунікацій.

Основні напрями дослідження засобу комунікації як самодостатнього смислового чинника визначив основоположник сучасної теорії масової культури та комунікації М. Маклюен. Комунікація стає предметом спеціальних комплексних міждисциплінарних досліджень, прикладом яких може бути робота Т. Вольтона: сучасні науковці, спираючись на дослідження етнолінгвістики та соціолінгвістики, активно включають у галузь професійного інтересу також політичну комунікацію [19].

Фактично на цьому будуються і класичний метод тестування усвідомленого використання мови А. Т'юрінга, і ідея комп'ютерної симуляції мовної комунікації, і теорія Д. Хофштадтера про соціальний інтелект – усе те, що забезпечує новітній філософії участь у вирішенні проблем створення штучного інтелекту та взаємодії з ним, дигіталізації культури та наслідків використання величезної кількості даних.

Особливий, філософічний напрям у самій лінгвістиці – генералізуюча лінгвістика, представлена насамперед Л. Єльмслевим, який вважав, що «мова-в-собі — це автономна єдність, спільність особливої природи» [9]. Часто ці ідеї поширюють не лише на розуміння мови, а й на визначення ролі лінгвістики стосовно інших наук, зокрема і філософії.

О. Єсперсен пише про універсальні правила граматичного конструювання знання та будь-яких мовних виразів [20]. Витоки цієї позиції закладені в середньовічній спекулятивній граматиці, що розглядалася як основа рефлексивної діяльності.

Слід відрізнити так звану філософію лінгвістики, яка все-таки приймає рефлексивну діяльність не як об'єкт застосування лінгвістичного аналізу, а навпаки, як метод аналізу лінгвістичного конструювання.

Повернення до особливостей аргументації німецьких класиків у контексті розмежування філософії з лінгвістикою по-новому ставить питання про специфіку філософської рефлексії, яка спрямована безпосередньо на міркування представників точних та природничих наук, мистецтва та літератури щодо предмета їхнього інтересу. Катц, можливо, найбільш вдало сформулював відмітну «нелінгвістичну» особливість цього аналізу: «...вона намагається пояснити і прояснити, що дають ці системи своєму суб'єкту, щоб зробити їх по-справжньому зрозумілими. Філософи виконують це завдання, описуючи структуру цих концептуальних систем, аналізуючи методи, на яких вони побудовані та перевіряючи обґрунтованість їх претензій» [26].

Можна сміливо сказати, що така характеристика філософії повертає їй місце універсального критика. Цю позицію по-своєму підтримує теорія генеративної граматики Н. Хомського [18]. Будучи філософічною, тобто орієнтованою на специфічну філософську роботу, вона, утім, вимагає від дослідницької діяльності філософії виконання двох умов: питання мають стосуватися позитивного знання та відповіді не повинні суперечити прийнятим раніше позитивним знанням.

Проблеми співвідношення мови та мислення і мови та реальності сьогодні ставляться у двох площинах їх розуміння: своєрідного «відродження» метафізики в рамках аналітичної традиції [10] з питаннями про епіфеноменалізм і репрезентаціонізм у сучасних представників філософії свідомості, згідно з розумінням якої свідомість являє собою сукупність ментальних актів та «континентального» звернення до аналізу можливості

мислення без мови, феноменологічної традиції обговорення свідомості безпосередніх тілесних сприйняття (М. Мерло-Понті «Феноменологія сприйняття»), внутрішнього характеру мовного досвіду (наприклад, Г. Шпет «Внутрішня форма слова», Ж. Батай «Внутрішній досвід»), універсальності та істинності смислів.

«Зняття» класичного протистояння психологізму та антипсихологізму у феноменологічному інтенціональному трактуванні сенсу підготувало ґрунт для конструктивістських вирішень проблем мови. Ця позиція часто ототожнюється з філософським постмодернізмом, який заявив про себе своєрідною критикою мови, точніше констатацією зміни способу функціонування істин науки, культури і політики: Ж.Ф. Ліотар описав це як стан постмодерну – стан занепаду метанаративів. Філософський постструктуралізм – ідеї Ж. Делеза, М. Фуко, Ж. Дерріда, Ж. Бодрійяра, Ж. Лакана, Ж. Батая, Ф. Гваттарі, У. Еко, А. Бад'ю та ін. – був підготовлений досить складним рухом у мистецтві, літературі, кіно, а також «ною» літературною критикою.

Р. Барт запропонував нове розуміння семіотики, яка має виходити з трактування мови як безперервного творчого процесу сенсотворення на основі конотативних значень знаку. Запропонована Ж. Дерріда стратегія читання тексту та новий концепт комунікації стали теоретичною основою наряду деконструктивізму.

Слід зазначити ще одне розуміння філософії мови, яке широко поширилося у стилістиці та методології сучасних гуманітарних досліджень Європи, насамперед у Франції. Теоретично воно фундовано історією філософії і Аристотелем, і Декартом, і Дідро, і Фуко, і Латуром, і багатьма іншими. Це проект філософії як енциклопедії, складання повних списків, систематизація знання з усіх питань як філософське завдання і робота – робота з поняттями, визначеннями, словами, розповідями, історіями та ідеями.

У цьому ряду знаходиться і «феміністська критика мови», і відповідні позитивні проекти мови Ю. Крістєвої, Л. Ірігарей, Е. Сіксу, Ю. Батлер, Е.

Гросс, Д. Брайдотті та ін., «жіночого письма», «номадичного письма», «психейного письма». І «філософія мови» стає філософією мови кіно, сім'ї, війни, реклами, одягу, речі, політики – всього, що наділяється нами смислами.

2.2 Роль філософії мови в гуманітарних та соціальних сферах

З усіх наукових дисциплін, що досліджують природну мову, особливе значення для мовознавства має філософія: саме вона впливає на розуміння предмета лінгвістики. Розширюючи кругозір, вона допомагає мовознавцям при розбудові парадигматичних категоріальних систем, узагальнює граматичні правила та закони.

Категорії мови логічніше та ясніше пізнаються через філософське осмислення ментального простору. Філософія допомагає зрозуміти те, що відбувається у свідомості мовців, які, наприклад, адаптують неологізми, або згодом відступають від раніше існуючих граматичних правил в результаті тенденцій, зумовлених відомими фактами в будові конкретної мови.

У ХХ ст. філософія мови посіла одне з центральних місць у аналітичній філософії, а й у всій філософії загалом. У зв'язку з цим прийнято розрізняти лінгвістичну філософію та філософію мови.

Лінгвістична філософія вирішує філософські проблеми шляхом аналізу значень слів природних мов та логічних відносин між ними. Такий аналіз можна використовувати під час обговорення традиційних питань філософії, наприклад, проблем детермінізму, скептицизму чи каузації [8].

Лінгвістична філософія обертає у словесну форму реально наявні у свідомості уявлення про буття та сутність. Можна, не звертаючись до традиційних філософських проблем, вивчати поняття як окремі та цікаві об'єкти дослідження, як спосіб проникнути у світ, проводячи ототожнення та відмінності у мові, якою ми користуємося для характеристики та опису світу. У випадку лінгвістичної філософії філософія стає дослідницьким методом, а конкретна мова – матеріалом дослідження.

Філософія мови дозволяє виявити та оцінити сутнісні характеристики мови та слова. «Вона складається зі спроб проаналізувати найзагальніші мовні одиниці та відносини, такі, як значення, істина, верифікація, мовний акт чи логічна необхідність. Якщо «філософія мови» – це назва об'єкта вивчення, заголовок теми всередині філософії, то «лінгвістична філософія» – це насамперед назва філософського методу» [7].

Важливо, що обидва напрями тісно взаємопов'язані. Так, методи, якими користуються представники лінгвістичної філософії у своїх дослідженнях мови, дуже сильно залежать від філософських поглядів на мову, тобто від філософії мови [6]. Також необхідна опора на основні гіпотези в галузі мови: важливе знання основних розділів мовознавства – лексикології, граматики, стилістики та ін.

Обидві області досліджень є такими ж давніми, як і сама філософія: питання, що стосуються сфери філософії мови, а саме те, як слова набувають значення, можна знайти, наприклад, у Платона у діалозі «Федон». Незважаючи на той факт, що сучасна філософія зберігає історичну спадкоємність з часів античності, більш свідомо цими напрямками почали займатися лише протягом останніх двох століть. Багато впливових філософів, таких, як Рассел, Вітгенштайн, Карнап, Куайн, Остін, Стросон та ін. тією чи іншою мірою були також філософами мови.

Починаючи з 1960-х років, спостерігаються тенденції відходу прихильників лінгвістичної філософії від ортодоксальної позиції «чистого аналізу» та звернення до змістовних філософських проблем (П. Стросон та ін.). Відбувається зближення проблематик та дослідницьких підходів лінгвістичної філософії та низки напрямків сучасної лінгвістики (передусім у галузі лінгвістичної прагматики). Деякі початково сформульовані в лінгвістичній філософії концепції набувають формально-логічного трактування (таким, наприклад, є іллокутивна логіка Дж. Серла, нав'язана ідеями Дж. Остіна).

Філософією мови займалися представники точних наук: логіки, математики, фізики. Народження філософії мови, ймовірно, почалося з робіт

Г. Фреге, найсерйознішим досягненням якого в цій галузі було встановлення різниці між думкою чи реченням та твердженням. На його думку, речення висловлюють думку як свого сенсу і мають як референти істинні значення (умови, за яких вони істинні, і умови, за яких вони помилкові).

Таким чином, Г. Фреге, як і інші представники логічного позитивізму, вважав, що основна функція мови полягає у репрезентації та передачі фактичної інформації, тобто того, що може бути істинним чи хибним. Це означає, що реально слід брати до уваги лише когнітивну частину мови.

Істинність цих тез була піддана критиці з боку низки філософів-лінгвістів у середині минулого століття. В останні роки помітно зросла увага до питань про те, як саме людина сприймає, інтерпретує та концептуалізує дійсність.

Термін «лінгвістичний поворот», хоч і був уперше вжитий Г. Бергманом, але обґрунтований і розширений Рорті в антології «The Linguistic Turn: Essays in Philosophical Method» (1967), в якій він як редактор зібрав праці філософів, присвячені лінгвістичному повороту, а також дав розгорнуту критичну оцінку цього явища в аналітичній філософії у своїй широкій передмові [30]. Тут Рорті зазначає, що хід думки, який отримав назву «лінгвістичного повороту», змінив ракурс розгляду філософських проблем, які відтепер починають трактуватися як проблеми вживання мови, задаючи тим самим не лише тематичну своєрідність цього способу філософування, а й визначаючи спосіб дій усєї аналітичної філософії.

Термін «лінгвістичний поворот» використовувався Г. Бергманом задовго до виходу однойменної антології Р. Рорті, принаймні у статті «Logical Positivism, Language, and the Reconstruction of Metaphysics», опублікованій в 1953 р., де він обстоює ідею реконструкції метафізичних питань в ідеальній мові, що лежить на підставі того, що він вважав одним із напрямків логічного позитивізму: «[Логічні позитивісти] беззастережно поділяють загальний філософський стиль. Усі вони приймають лінгвістичний поворот, започаткований Вітгенштайном у «Трактаті». Звичайно, вони інтерпретують

та розвивають його по-різному, звідси й розбіжності; проте вони перебувають під його впливом, звідси й загальний стиль. Таким чином, якби назва грала хоч якусь роль, можливо, було б краще вибрати лінгвістичну філософію чи філософію мови» [23].

І далі він додає, що це в жодному разі не означає, що мова є головною або єдиною темою їх досліджень. Відмінною особливістю логічних позитивістів, на його думку, є те, що вони «філософують за допомогою мови... їхній головний результат – це метод» [4].

У роботі «Logic and Reality» Г. Бергман, розвиваючи цю ідею, вже стверджує, що «всі лінгвістичні філософи говорять про світ, маючи на увазі мову; це і є лінгвістичний поворот, фундаментальний перший крок, метод, із яким згодні філософи ідеальної та звичайної мови» [24]. З моменту першого видання антології Р. Рорті «лінгвістичний поворот» отримав найрізноманітніші інтерпретації та численні трактування, які не тільки не прояснили того, що Р. Рорті під ним розумів, а й значно ускладнили його аналіз. Дж. Серкіс пояснює це так: «Як вислів „лінгвістичний поворот“ має складну історію, складність якої певною мірою спростовується коротким рухом, який „поворот“ має описувати» [31].

Ю. Габермас йде далі і пропонує розглядати дві версії «лінгвістичного повороту» – аналітичну та герменевтичну. Перша виявляється у роботах «раннього» Вітгенштайна, який не лише «ратифікував лінгвістичний поворот, ініційований Фреге» [26], але ще й здійснив, за словами Габермаса, «прагматичний поворот від семантичної теорії істини до теорії значення та від констатування факти мови до множини граматик мовних ігор» [27]. Друга версія виявляється у роботах М. Гайдеггера.

Цікаву інтерпретацію лінгвістичного повороту запропонував К. Ділворт. Його міркування у певному сенсі нагадують міркування Бергмана: «Чим саме є лінгвістичний поворот або, говорячи метафорично, як його правильно зробити, питання спірні. Те, що він має бути здійснений, так чи інакше, є загальною теорією, що впливає з поширеного переконання, що мова тісно

пов'язана з філософією, і цей зв'язок суттєво відрізняється від зв'язку мови з будь-якою іншою дисципліною» [25].

Але Ділворт намагається зрозуміти, навіщо філософія «збочила» зі свого шляху і чим цей «поворот» є. Справді, філософія, здійснивши лінгвістичний поворот, хотіла зрізати шлях чи щось оминати, об'їхати? І що то був за шлях? Яка його мета? Але в результаті докладного історико-філософського аналізу К. Ділворт дійшов тривіального висновку, що «лінгвістичний поворот – це не короткий шлях і не об'їзд, а справжнє шосе нашого часу» [25].

Для Р. Рорті, своєю чергою, «лінгвістичний поворот» – це не просто «дорожній вказівний знак». Це методологічний проект. Лінгвістичний поворот він розглядає як прояснення самої філософії, того, як вона функціонує, - будь це аналіз понять або розгляд їх практичних наслідків.

«Лінгвістичний поворот» не претендує на завершеність або системність. Швидше він показує, що ми робимо, коли розмірковуємо, аргументуємо, запитуємо. Ідею Рорті можна було б висловити так: «Коли ми займаємося філософським аналізом х, чому нам не звернути увагу на те, як ми говоримо про х?» [29].

Традиційне визначення мовної функції як комунікативної дедалі частіше замінюється положенням про те, що мовна здатність сприймається як біологічна властивість живого організму (людини), що виникла і розвинулася у процесі адаптивної діяльності, і тому основною функцією мови є адаптивна функція. Ця теза розходиться з основними принципами генеративної (трансформаційної) граматики, згідно з якими найважливішою функцією мови є забезпечення зв'язку з дійсністю [29].

Часто взагалі не розрізняють лінгвістичну філософію і філософію мови. Так, філософські дослідження в галузі мови можуть належати до лінгвістичної філософії, філософії лінгвістичного аналізу або до філософії повсякденної мови, які, у свою чергу, можуть бути одним з основних напрямків логічного позитивізму, аналітичної філософії або школи неопозитивізму (течії, що

виникла в 40-50 -х рр. ХХ ст на основі філософії здорового глузду Дж. Мура і поглядів Л. Вітгенштайна).

Головна відмінність між логічним позитивізмом і лінгвістикою полягає в тому, що предметом дослідження в лінгвістиці є природні мови, тоді як логіку цікавлять формальні мови, відносна простота яких дозволяє з'ясувати структури цих мов більш чітко, ніж це можна досягти для лінгвістів, які аналізують виключно складні природні мови [16]. Зважаючи на те, що мови, що вивчаються логіками, використовують відносини, скопійовані з природних мов, логіки здатні зробити значний внесок до загальної теорії мови, хоча методи, які використовуються двома науками, різні – логіка застосовує метод ідеалізації, а лінгвістика емпірично описує природні мови.

2.3 Висновки до другого розділу

З усіх наукових дисциплін, що досліджують природну мову, особливе значення для мовознавства має філософія: саме вона впливає на розуміння предмета лінгвістики. Розширюючи кругозір, вона допомагає мовознавцям при розбудові парадигматичних категоріальних систем, узагальнює граматичні правила та закони.

Категорії мови логічніше та ясніше пізнаються через філософське осмислення ментального простору. Філософія допомагає зрозуміти те, що відбувається у свідомості мовців, які, наприклад, адаптують неологізми, або згодом відступають від раніше існуючих граматичних правил в результаті тенденцій, зумовлених відомими фактами в будові конкретної мови.

У ХХ ст. філософія мови посіла одне з центральних місць у аналітичній філософії, а й у всій філософії загалом. У зв'язку з цим прийнято розрізняти лінгвістичну філософію та філософію мови.

Лінгвістична філософія вирішує філософські проблеми шляхом аналізу значень слів природних мов та логічних відносин між ними. Такий аналіз можна використовувати під час обговорення традиційних питань філософії, наприклад, проблем детермінізму, скептицизму чи каузації.

Лінгвістична філософія обертає у словесну форму реально наявні у свідомості уявлення про буття та сутність. Можна, не звертаючись до традиційних філософських проблем, вивчати поняття як окремі та цікаві об'єкти дослідження, як спосіб проникнути у світ, проводячи ототожнення та відмінності у мові, якою ми користуємося для характеристики та опису світу. У випадку лінгвістичної філософії філософія стає дослідницьким методом, а конкретна мова – матеріалом дослідження.

Філософія мови дозволяє виявити та оцінити сутнісні характеристики мови та слова. Вона складається зі спроб проаналізувати найзагальніші мовні одиниці та відносини, такі, як значення, істина, верифікація, мовний акт чи логічна необхідність. Якщо «філософія мови» – це назва об'єкта вивчення, заголовок теми всередині філософії, то «лінгвістична філософія» – це насамперед назва філософського методу.

III. ОСОБЛИВОСТІ ПРАКТИЧНОГО ЗАСТОСУВАННЯ КОНЦЕПЦІЇ «МОВНИХ ІГОР» Л. ВІТГЕНШТАЙНА

3.1 Опис експерименту

При організації дослідження закономірностей впливу реклами бренду приватної школи «Marand School» в соціальних мережах на людину були обрані такі дослідницькі методики:

1. Метод вільних асоціацій. Застосування асоціативного підходу щодо ефективності рекламних кампаній має кілька переваг перед використанням інших методів.

По-перше, його організація та проведення гранично прості. У «класичному варіанті» використання методу асоціацій у рекламознавчих дослідженнях респонденту пропонується назвати чи записати асоціації, викликані певним стимулом, обравши їх із запропонованого набору стимулів. Як стимул використовують слово, словосполучення, картинку, фотографію або предмет, підібрані відповідно до цілей дослідження. Ще простішим є варіант вільних асоціацій, у якому не задаються напрями чи рамки відповідей.

По-друге, як свідчить досвід використання асоціативного методу в емпіричних рекламознавчих дослідженнях, питання «на виявлення асоціацій» викликають у респондентів інтерес і «живу реакцію». Зазвичай відсоток тих, хто відмовився від відповіді, є невисоким, багато хто, даючи відповідь, наводять одразу декілька її варіантів.

По-третє, метод асоціацій, умовно кажучи, привносить якісну складову у кількісне дослідження, є своєрідним містком між якісними та кількісними методами. Звичайно ж, загальну кількість асоціацій та частку асоціацій певних типів можна підрахувати. Дані такого експериментального дослідження обробляються шляхом виявлення найчастотніших асоціацій стосовно заданого дослідником стимулу.

В результаті дослідник отримує «асоціативне поле». Його «ядро» утворене типовими асоціаціями, що найчастіше зустрічаються, – саме вони, як

правило, викликають найбільший дослідницький інтерес. Інша частина відповідей – це унікальні асоціації. Будучи, здавалося б, суто індивідуальними, вони також відображають соціальні особливості досліджуваної сукупності об'єктів.

Так, на перший погляд, значним показником є співвідношення типових і нетипових асоціацій. Натомість нерідко найцікавіші результати дає не кількісний підрахунок, а загальний стан асоціативного поля. Висока «щільність ядра» типових асоціацій свідчить про домінування стереотипності сприйняття тих чи інших явищ у суспільній свідомості та спрямовує дослідницьку думку на пошук соціальних факторів, що зумовлюють «шаблонність» відповідей.

По-четверте, метод асоціацій дає значний обсяг інформації. Крім змістовного компонента він дозволяє встановити характер смислової чи емоційної конотації. Асоціації можуть нести позитивне, негативне або нейтральне емоційне та смислове навантаження, і від цього залежатиме інтерпретація зв'язку асоціації та стимулу.

По-п'яте, метод асоціацій дозволяє «витягнути» випробуваного з рамок конкретної ситуації чи соціальної ролі, які задаються зазвичай опитувальниками з переважно закритими питаннями. У дослідника з'являється можливість отримати об'єктивніші результати, не зумовлені заздалегідь заданими формулюваннями.

По-шосте, асоціативний метод зручний для дослідження явищ і процесів, за якими відсутні докладні та достовірні дані, вивчення яких ще тільки починається. Асоціативний метод дозволяє встановити взаємозв'язок явищ, процесів, факторів, про зміст яких ми не маємо уявлення або навіть взагалі не підозрюємо про їх існування.

В результаті використання методу вільних асоціацій були встановлені провідні типи асоціацій із брендом приватної школи «Marand School» в соціальних мережах:

- 1) якість освітніх послуг;

- 2) відомість на ринку освітніх послуг;
- 3) вимоги до учнів;
- 4) результативність роботи;
- 5) цікаві заняття;
- 6) нестандартність підходів;
- 7) зручність розташування;
- 8) ціна освітніх послуг;
- 9) зовнішнє оформлення рекламного посту;
- 10) зручність сприйняття змісту рекламного посту.

При цьому лише окремі учасники дослідження не назвали жодної асоціації.

За конотацією отримані асоціації можна умовно розділити на три категорії: позитивні, негативні, нейтральні. Позитивні асоціації – слова та словосполучення (мислеформи), що передають позитивне враження від сприйняття рекламної кампанії. До числа позитивних асоціацій можна віднести такі відповіді респондентів: «успішне складання ЗНО», «задоволена дитина», «креативна вчителька», «успішний вступ до університету», «близько від дому», «зручно добиратися», «покращення оцінок у школі», «цікаві завдання», «індивідуальний підхід», «подобаються заняття», «грунтовні знання», «цікаве навчання», «меми», «прикольно», «адекватна ціна». Сюди можна віднести практично всі асоціативні відгуки, пов'язані з якістю освітніх послуг приватної школи «Marand School».

Нейтральні асоціації – це слова та словосполучення, що констатують певну даність, факт, позбавлений емоційного забарвлення. До прикладів таких асоціативних відповідей в ході нашого дослідження можна віднести відгуки на кшталт: «вінницька школа», «друг займається», «треба дізнатися про ціну», «школа української мови».

Негативні асоціації – слова та словосполучення (мислеформи), що транслюють сукупність почуттів, пов'язаних із незадоволеністю представленою в рекламній кампанії приватної школи «Marand School» у

соціальних мережах інформації. Тут, зокрема, можна виділити такі відгуки респондентів: «дорого», «забагато розважального контенту», «несерйозно», «немає гарантії успішного складання ЗНО» тощо. Хоча окремі типи негативних висловлювань із чисто практичної точки зору не можна вважати повністю такими, зокрема, відгук: «треба багато вчитися» явно походить від старшокласника та не є очевидно негативним чинником, адже для успішного опанування знаннями навчання є необхідним.

Слід зауважити, що поділ асоціацій на позитивні, негативні та нейтральні є багато в чому умовним. При встановленні характеру такої конотації ми переважно послуговувалися спостереженнями та здоровим глуздом. Результатом аналізу стали десять провідних видів асоціацій, представлені на рисунках 3.1. (група дітей) та 3.2. (група батьків):

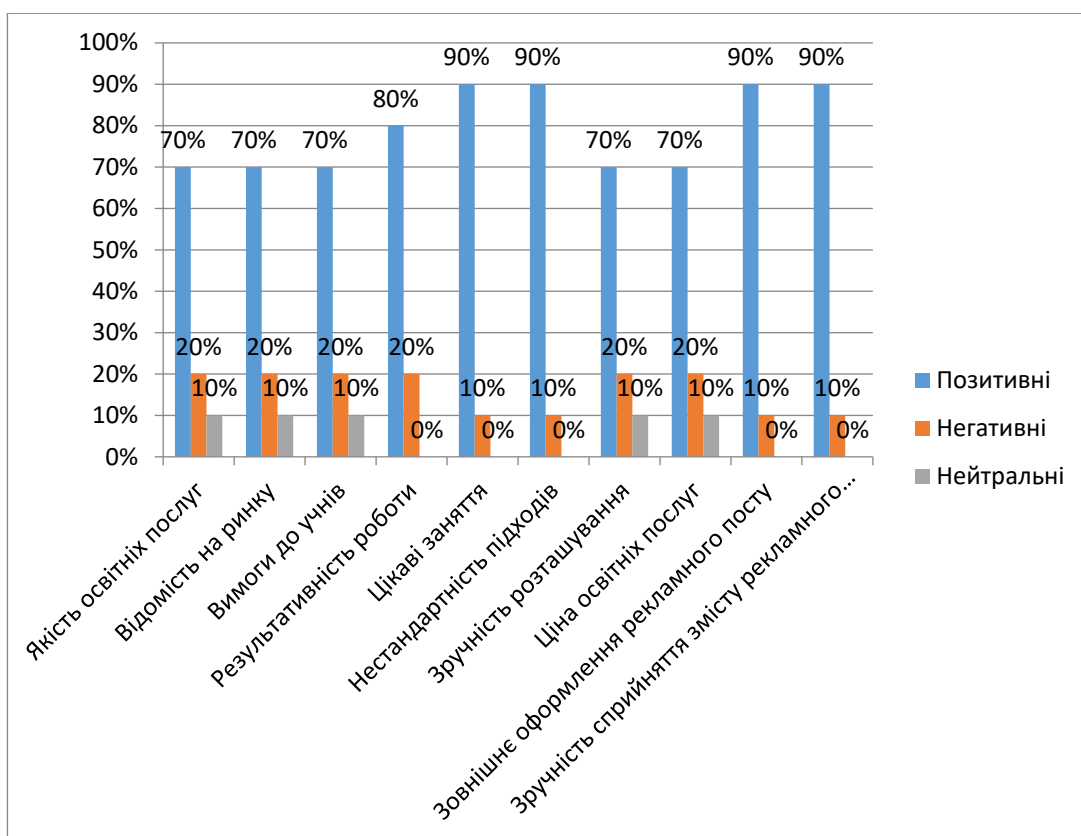

Рисунок 3.1. Зв'язок провідних типів асоціацій із конотаціями та віком респондентів (група дітей)

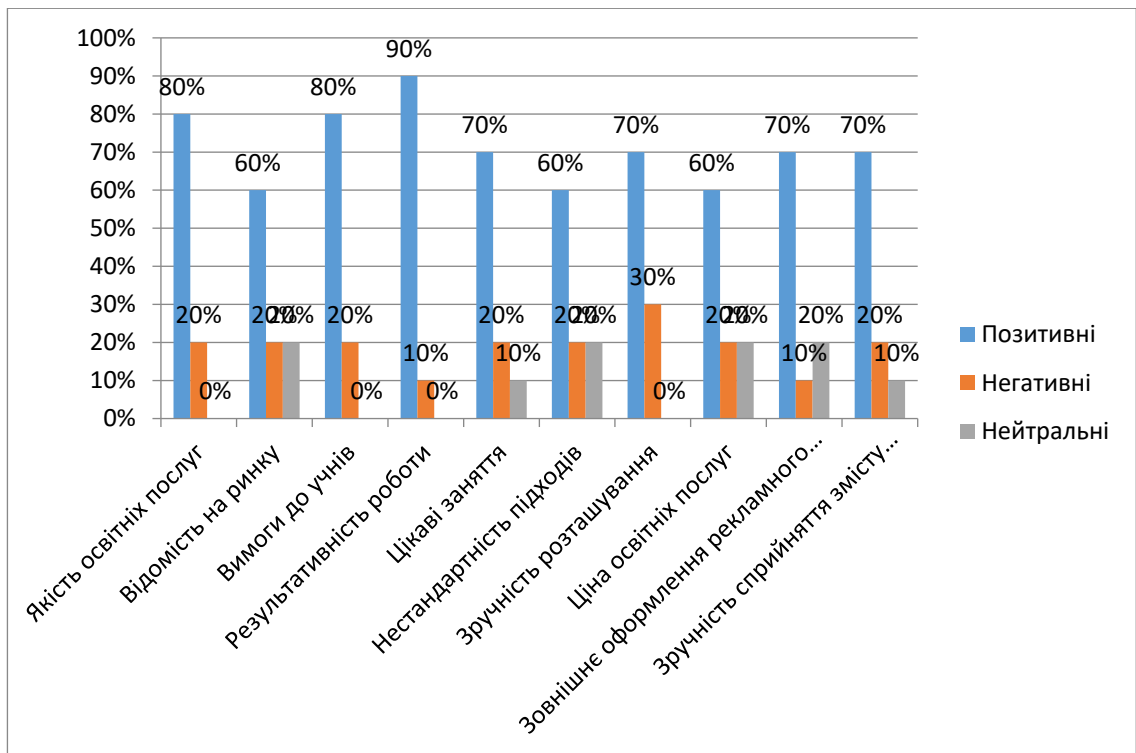

Рисунок 3.2. Зв'язок провідних типів асоціацій із конотаціями та віком респондентів (група батьків)

Отже, можна встановити наявність кореляції між типами асоціацій, характером конотації та належністю респондента до вікової групи. Так, якщо респонденти-підлітки переважно вказують позитивні асоціації стосовно рекламної кампанії приватної, будучи приємно враженими спробою фахівців школи говорити з ними їхньою ж мовою, то у респондентів-батьків на перший план виходить превалювання результату, через що креативність СММ-ників «Marand School» викликає в них разом із позитивними також нейтральні та подеколи негативні асоціації, адже батьки, будучи вихованими ще за радянськими підходами, мають побоювання, що їхні діти в цій школі будуть не стільки навчатися, скільки гратися та переглядати мему, тому головний для батьків результат – успішне складання ЗНО та подальший вступ до університету – умовно опиняється під загрозою. Проте все одно слід відзначити перевагу позитивних конотацій в асоціаціях, викликаних рекламною кампанією «Marand School» в соціальних мережах, і серед батьків, відтак, загалом кампанію можна назвати успішною.

3.2 Проблема практичного застосування концепції «мовних ігор» Л. Вітгенштайна

Людвіг Вітгенштайн – культовий філософ ХХ століття та засновник новітньої філософської парадигми, орієнтованої на розуміння мовної природи реальності. Складність у розумінні ідей філософа виходить із глибини і масштабності предметного поля, крайньої незалежності мислення у спробі проявити «незбагненне» засобами повсякденної мови.

Незважаючи на порівняно невелику кількість виданих книг та публікацій, відкриття, здійснені Вітгенштайном, значною мірою вплинули на дві найважливіші течії філософії ХХ століття. Наукову діяльність Вітгенштайна прийнято умовно ділити на ранній період, ідеї якого знайшли своє відображення в «Логіко-філософському трактаті» і вплинули на розвиток логічного позитивізму, і пізнішу творчість, що оформилася у «Філософських дослідженнях», виданих посмертно та пов'язаних із філософією.

«Філософські дослідження» (*Philosophische Untersuchungen*) – один із найголовніших творів Людвіга Вітгенштайна. У цій роботі філософ оцінює та досліджує просту мову людського спілкування. Він порушує важливі філософські проблеми та говорить про наслідки невірного слововживання.

У передмові до «Філософських досліджень» Л. Вітгенштайн говорить про те, що він не раз думав над структурою свого твору, але так і не зміг досягти необхідного рівня систематизації, не зміг надати закінченого і цілісного вигляду своїм думкам про мову. На момент написання «Філософських досліджень» автор вже розчарувався в «логічному атомізмі», що спрощує живу мову.

Якщо у «Логіко-філософському трактаті» Вітгенштайн говорить про формальну мову логіки, то у «Філософських дослідженнях» він розглядає природну мову.

Як одиницю, атом вивчення мови Вітгенштайн пропонує «мовну гру». Її складно визначити, складно класифікувати різноманітність мовних ігор,

складно дати характеристику. «Мовна гра» – набагато складніший об'єкт, аніж протокольні речення, і Вітгенштайн доходить висновку, що редукувати мовну гру до чогось простішого не виходить, інакше ми втрачаємо сам об'єкт дослідження.

Людвіг Вітгенштайн запровадив термін «мовна гра» у своїй роботі «Філософські дослідження» у 1945 році для дослідження використання лінгвістичних знаків. Тепер для Вітгенштайна важлива не мова загалом, а окремі речення, висловлювання у ситуації реального використання.

Отже, для філософа важливо зрозуміти використання у мові певних висловлювань та словосполучень. Цей термін визначає мову як систему конвенційних правил, де мовець є учасником цієї гри. Вводячи поняття «мовна гра», ми повинні розуміти, що філософ розглядає мову та дії як одне єдине ціле, оскільки вони становлять контекст для кожної мовної гри [1].

У своїй роботі Вітгенштайн пише, що процес використання слів у мові дуже схожий на процес оволодіння дітьми рідною мовою. «Я називатиму ці ігри «мовними іграми» і говоритиму іноді про певну примітивну мову як про мовну гру» [1].

Звідси випливає, що поняття мовної гри, що включає діяльнісну складову, ширше, ніж поняття мови. Говорячи про мовну гру, ми розуміємо плюралізм значень.

Ця концепція змінює концепцію метамови. Вітгенштайн звертає увагу на той факт, що можливі різні типи мовної діяльності, де слова можуть мати різні функції, а отже, по-різному ставитися до дійсності.

Семантика слова залежить насамперед від того, як воно функціонує у відповідній мові. Мислитель робить акцент на тому, що серед різноманіття мов і видів використання слів немає можливості виділити привілейовану канонічну форму, до якої необхідно зводити різноманітність, що спостерігається [1].

Що таке мовна гра? З одного боку, це досить спрощена модель вживання слів та виразів у порівнянні із справжньою практикою природної мови. Накази,

постановка питань, отримання відповідей на них, оповідання історій та жартівливі висловлювання, опис зовнішнього вигляду предмета або його розмірів, опис певного досвіду, доповідь про перебіг подій, припущення про перебіг подій, висунення гіпотези, припущення, привітання, подяка, подання результатів досвіду у вигляді таблиць і діаграм, спів пісень, вдавання і є різноманітністю мовних ігор.

У свою чергу, це різноманіття не є фіксованим, при виникненні нових мовних ігор інші мовні ігри старіють і забуваються. Пропонуючи можливі варіанти мовних ігор, Вітгенштайн звертає увагу на те, що їхній перелік величезний, їх важко підрахувати за природою, і в той же час важко відокремити функцію одного висловлювання від функції іншого, тобто одну мовну гру від іншої [1].

Вітгенштайн не наводить ні певних підстав для класифікації мовних ігор, ні самої класифікації, посилаючись на те, що видів висловлювань дуже багато. Вигляд висловлювання залежить від функції у мовної діяльності. Одна й та сама фраза, побудована за однаковими граматичними правилами, може мати різну модальність через різні функції в мовній грі [1].

Вітгенштайном зафіксовано 73 варіанти мовних ігор, де найпростіша мова (1) представлена спілкуванням будівельника А та його помічника В. У словниковому запасі цієї мови наводяться такі вирази як «цегла», «колода», «плита». Один вигукує слова, інший дає необхідний предмет. У житті будь-яка дитина навчається такій мові у дорослого шляхом безпосереднього тренування. Мова (2) стає складнішою за попередню, тому що тут помічник знає рахунок від «одного» до «десяти», де за наказом будівельника приносить необхідну кількість будматеріалів.

Під мовною діяльністю Вітгенштайн має на увазі діяльність або поведінку звичайної людини, яка віддає накази, ставить питання, звертається за роз'ясненнями до іншої, і в той же час, це і діяльність математика, що створює в своїй роботі нову мову, нові мовні ігри за допомогою математичних символів.

Вітгенштайн чудово ілюструє як самі приклади мовних ігор, а й персонажів, задіяних у яких. Один із прикладів – муляр і його учень із § 2, де їх двоє, що становить мінімальну кількість учасників мовної гри. Про їхню мову вже було написано багато.

Якщо уважно придивитися до самих дійових осіб, ми виявимо, що й діяльність складно називати мовною грою, де мовне спілкування перестало бути основним змістом, будучи лише другорядною роллю. Вони виконують певну роботу, яка потребує володіння певною кваліфікацією від одного з учасників гри. У той же час два учасники однієї гри відрізняються тим, що мають різний професійний рівень, це наставник і учень.

Процес навчання є свого роду адаптацією і, по суті, є простими діями, які не мають на увазі якогось творчого підходу. Учень виконує свою роботу, не виявляючи будь-якого невдоволення своїм становищем чи роботою. Він навчений та безвідмовний.

У цій мовній грі ми бачимо їхню узгодженість у роботі та свободу від інтелектуальних питань та філософських страждань. Кожен провадить своє життя. Творчість тут – створення мови, зрозумілої їм обом, де вигук «Плита» не є за значенням ні іменником, ні реченням нашої звичайної мови, а суб'єктом цієї творчості є сама їхня форма життя, а не кожен з них окремо.

3.3 Аналіз концепції «мовних ігор» Л. Вітгенштайна

Іншою парою концептуальних учасників мовної гри у роботі Вітгенштайна «Філософські дослідження» є вчитель та учень. Але чи насправді вони є представниками іншої гри, чи все ж таки продовженням попередньої?

Перша частина «Філософських досліджень» за формою є діалогами, у яких учасники розмови мають різні статуси. Наступна мовна гра представлена вчителем і скоріше його молодшим братом, колегою, ніж учнем. Різниця в тому, що перший має більший життєвий досвід, завдяки якому може шукати істину.

Обидва учасники мовної гри намагаються пізнати істину, молодший ставить запитання, на які отримує відповіді від більш навченого життям вчителя. Старший друг має чудові уявлення про мову та свідомість.

Він спрямовує молодшого, виправляючи його помилки, відповідаючи на його запитання, і водночас цим перевіряє себе. Їхні прагнення збігаються, хоча внесок суттєво різниться: творчість, сміливість і оновлення пов'язані зі старшим, тоді як на долю молодшого співрозмовника припадає роль «другого «я» старшого», у тому сенсі, що він старанно слідує його думці і просить розвитку чи обґрунтування думки старшого [1].

Як говорилося раніше, Вітгенштайн не дає визначення «мовним іграм» (оскільки, на його думку, не можна вказати на жодну загальну властивість усіх ігор, у тому числі й мовних; ігри пов'язані мережею подібностей – сімейними подібностями). Механізми роботи «мовних ігор» у «Філософських дослідженнях» експліцитно не описані.

Філософ проводить аналогію з оволодінням «рідною мовою», тобто вказує на «вбудованість» самих ігор у соціальну тканину, в природну організацію суб'єкта комунікації, що дало змогу усвідомити, з одного боку, конституючу функцію мови, а з іншого – оповідну природу явищ. Він пише: «Ми не знаємо нічого про межі мовної гри, тому що вони не встановлені» [1].

У своїх роботах Вітгенштайн говорить про повсякденне мовлення, яке є досить специфічною територією. Для великих наукових дискурсів (лінгвістики, соціології, економіки тощо) повсякденність – це простір негативних відкладень і позбавлених регулярних форм існування випадковостей, зона замовчування та нерозрізненості.

Ігри можуть бути схожі або відрізнятися в якихось конкретних моментах, але в цілому ми створюємо подумки картину, загальне уявлення про гру. Як приклад Вітгенштайн наводить світлину, де зображено велику родину. «Ви бачите, що зображені різні люди (стаття, вік, одяг, зачіски), але ви вловлюєте, що на фото зображена певна сім'я» [1].

У цих людях уловлюється щось спільне, навіть якщо вам не сказали, що це сім'я. Але люди можуть бути схожі не лише зовні (у статиці), а ще за характером, манерою спілкування, звичками. Загалом це і є уявлення про сімейну подібність.

Образ сімейної подібності поєднує різні ігри, в тому числі і мовні. Ми навчаємось мови як певної гри. Основні філософські поняття матерії та свідомості також закріплюються у мові через певні зовнішні чи духовно пережиті ситуації.

Розпочати розмову про мовні ігри Вітгенштайнові доводиться з розрізнення вживань цього висловлювання у мовних іграх філософії та філології. Коли філолог вживає словосполучення «мовна гра», він називає таким чином особливий спосіб використання мовних знаків, відмінний від «нормативного», «звичайного»: метафори, каламбури, параномазії і т.д. Якщо ж про мовну гру слідом за Л. Вітгенштайном говорить філософ, називаючи так «мову і дії, з якими вона переплетена» [1], по суті він вказує на сам спосіб існування мови, у всьому різноманітті способів її застосування.

Щоб зрозуміти, що таке гра, необхідно вивчити практично одну гру і вказати кілька її ознак. Розглянемо гру (1) будівельника та помічника, що включає назви каміння (блок, плита, колона) та наказів подати камінь. Додаючи в словник числівники, отримаємо нову гру (2) з новими діями (подати 5, а не 6 плит).

Нова гра включає стару як частину діяльності. На наступному кроці можна перейти до гри (3), що включає кольори та інші рухи каменів у просторі (підняти, спустити, нахилити, переставити).

Так ми отримаємо послідовність ігор, включених у певну діяльність – будівництво. Перехід від однієї гри до наступної не виводить за межі описів та розпоряджень у будівельній професії, що дає можливість побудови штучної мови для гри з великим номером, що застосовується до ігор з меншими номерами.

Між іграми є відносини субординації, підпорядкування, структурної подібності та інші, знаючи які, ми можемо, видозмінюючи властивості однієї гри, розробити іншу. На наш погляд, вихідним у Вітгенштайна є не поняття гри, а поняття системи чи безлічі ігор. Він наводить схему неявного визначення цієї множини [1].

Мовні ігри Вітгенштайна мають схожі властивості. Вони утворюють структуру правил переходу від гри до іншої. На відміну від внутрішніх правил гри, зовнішні правила зв'язку між іграми не конвенційні, а об'єктивні [1].

Підсумовуючи, слід зазначити, що створення теорії ігрового походження та функціонування мови належить Людвігу Вітгенштайну, австрійському філософу, логіку, лінгвісту, який став основоположником широкого тлумачення терміну «мовна гра», згідно з яким будь-який вид діяльності, пов'язаний з мовою, – гра. Ідея мовних ігор зайняла дуже важливе місце в його новій концепції, ставши не просто одним з понять, що фіксують певні реалії, але постійно функційним принципом з'ясування нових практик людей разом з їх мовним, комунікативним оснащенням.

Вітгенштайн визначає мовну гру як одночасно і контекст, і певну форму діяльності, що історично склалася. Вказуючи на те, що у мовній грі дії та слова тісно взаємопов'язані, Вітгенштайн виступає проти суто теоретичного розгляду мови як формальної структури, картини, набору значень.

Метою мовної гри є показ того, що всі форми досвіду та діяльності є проявами мови та неможливі поза нею. Мовна гра – це особливий вид мовотворчої семіотичної діяльності.

Мовні ігри – це своєрідний аналітичний метод (сукупність прийомів) прояснення мови, висвічування її функцій, роботи. Він мислиться як пошук виходів з різного роду концептуальних глухих кутів, якими рясніє філософська традиція. Саме для цього Вітгенштайн вигадав свій принцип ігор та напрацював багату практику його застосування.

3.4 Висновки до третього розділу

Створення теорії ігрового походження та функціонування мови належить Людвігу Вітгенштайну. Ідея мовних ігор зайняла дуже важливе місце в його новій концепції, ставши не просто одним з понять, що фіксують певні реалії, але постійно функційним принципом з'ясування нових практик людей разом з їх мовним, комунікативним оснащенням.

Вітгенштайн визначає мовну гру як одночасно і контекст, і певну форму діяльності, що історично склалася. Вказуючи на те, що у мовній грі дії та слова тісно взаємопов'язані, Вітгенштайн виступає проти суто теоретичного розгляду мови як формальної структури, картини, набору значень.

Метою мовної гри є показ того, що всі форми досвіду та діяльності є проявами мови та неможливі поза нею. Мовна гра – це особливий вид мовотворчої семіотичної діяльності.

Мовні ігри – це своєрідний аналітичний метод (сукупність прийомів) прояснення мови, висвічування її функцій, роботи. Він мислиться як пошук виходів з різного роду концептуальних глухих кутів, якими рясніє філософська традиція. Саме для цього Вітгенштайн вигадав свій принцип ігор та напрацював багату практику його застосування.

ВИСНОВОК

Поняття «наукова парадигма» можна визначити таким чином: хронологічно і культурно обумовлена, гетерогенна динамічна система уявлень про мову, що генерує та розвиває певну концептуальну схему теорії мови на базі тієї чи іншої філософської концепції, що наповнює або є частиною «парадигмального» простору науки про мову. Парадигми виділяються за типом і характером прийнятих у них пояснень у межах тієї чи іншої науки. І якщо не збігаються настановно-передумовна, предметно-пізнавальна та процедурна частини наукових дисциплін, можна говорити про окремі парадигми: когнітивну, комунікативну, лінгвокультурологічну, соціолінгвістичну тощо.

Подібна ситуація не може пояснюватись виключно фактом наукової моди. Її слід пов'язувати із глобальною зміною панівної парадигми лінгвістичних досліджень, що відбулася у другій половині ХХ ст. Вочевидь, цей процес був історично обумовлений, тобто «парадигмальна» історія розвитку мовознавства зіграла роль фундаменту в процесі формування сучасної лінгвістики.

У розвитку науки про мову виникало та розвивалося безліч різних парадигм. Якщо мати на увазі найзагальніші принципи наукового підходу до вивчення мови і в діахронії, і в синхронії, то вся безліч лінгвістичних парадигм, концепцій, шкіл і течій може бути умовно зведена до трьох суперпарадигм: порівняльно-історичної, системно-структурної та антропоцентричної.

У сучасному лінгвістичному поліпарадигмальному просторі співіснують у різних відносинах одна з одною традиційні та нові окремі парадигми. При цьому як домінуюча виступає антропоцентрична суперпарадигма, що детермінує дослідницькі акценти у всіх напрямках сучасної лінгвістики.

З усіх наукових дисциплін, що досліджують природну мову, особливе значення для мовознавства має філософія: саме вона впливає на розуміння предмета лінгвістики. Розширюючи кругозір, вона допомагає мовознавцям при розбудові парадигматичних категоріальних систем, узагальнює граматичні правила та закони.

Категорії мови логічніше та ясніше пізнаються через філософське осмислення ментального простору. Філософія допомагає зрозуміти те, що відбувається у свідомості мовців, які, наприклад, адаптують неологізми, або згодом відступають від раніше існуючих граматичних правил в результаті тенденцій, зумовлених відомими фактами в будові конкретної мови.

У ХХ ст. філософія мови посіла одне з центральних місць у аналітичній філософії, а й у всій філософії загалом. У зв'язку з цим прийнято розрізняти лінгвістичну філософію та філософію мови.

Лінгвістична філософія вирішує філософські проблеми шляхом аналізу значень слів природних мов та логічних відносин між ними. Такий аналіз можна використовувати під час обговорення традиційних питань філософії, наприклад, проблем детермінізму, скептицизму чи каузації.

Лінгвістична філософія обертає у словесну форму реально наявні у свідомості уявлення про буття та сутність. Можна, не звертаючись до традиційних філософських проблем, вивчати поняття як окремі та цікаві об'єкти дослідження, як спосіб проникнути у світ, проводячи ототожнення та відмінності у мові, якою ми користуємося для характеристики та опису світу. У випадку лінгвістичної філософії філософія стає дослідницьким методом, а конкретна мова – матеріалом дослідження.

Філософія мови дозволяє виявити та оцінити сутнісні характеристики мови та слова. Вона складається зі спроб проаналізувати найзагальніші мовні одиниці та відносини, такі, як значення, істина, верифікація, мовний акт чи логічна необхідність. Якщо «філософія мови» – це назва об'єкта вивчення, заголовок теми всередині філософії, то «лінгвістична філософія» – це насамперед назва філософського методу.

Створення теорії ігрового походження та функціонування мови належить Людвігу Вітгенштайну. Ідея мовних ігор зайняла дуже важливе місце в його новій концепції, ставши не просто одним з понять, що фіксують певні реалії, але постійно функційним принципом з'ясування нових практик людей разом з їх мовним, комунікативним оснащенням.

Вітгенштайн визначає мовну гру як одночасно і контекст, і певну форму діяльності, що історично склалася. Вказуючи на те, що у мовній грі дії та слова тісно взаємопов'язані, Вітгенштайн виступає проти суто теоретичного розгляду мови як формальної структури, картини, набору значень.

Метою мовної гри є показ того, що всі форми досвіду та діяльності є проявами мови та неможливі поза нею. Мовна гра – це особливий вид мовотворчої семіотичної діяльності.

Мовні ігри – це своєрідний аналітичний метод (сукупність прийомів) прояснення мови, висвічування її функцій, роботи. Він мислиться як пошук виходів з різного роду концептуальних глухих кутів, якими рясніє філософська традиція. Саме для цього Вітгенштайн вигадав свій принцип ігор та напрацював багату практику його застосування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Вітгенштайн Л. Tractatus logico-philosophicus. ФІЛОСОФСЬКІ Дослідження. К.: Основи, 1995. 230 с.
2. Вихованець І.Р. Теоретична морфологія української мови: Академічна граматики української мови. К.: Унів. вид-во «Пульсари», 2004. 400 с.
3. Вихованець І.Р. Частини мови в семантико-граматичному аспекті. К.: Наукова думка, 1988.
4. Горпинич В.О. Морфологія української мови: Підручник для студентів вищих навчальних закладів. К.: ВЦ «Академія», 2004. 336 с. (Альма-матер).
5. Граматика сучасної української літературної мови. Морфологія. К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2017. 752 с.
6. Загнітко А.П. Теоретична граматики сучасної української мови. Морфологія. Синтаксис. Донецьк: ТОВ «ВКФ «БАО», 2011. 992 с.
7. Загнітко А.П. Система і структура морфологічних категорій сучасної української мови/проблеми теорії/: Навч. посібник. К.: ІСДО, 1993.
8. Колесников А.О. Сучасна українська мова: вступ до морфології, іменник, прикметник: Методичні рекомендації для студентів філологічного факультету. Ізмаїл, 2003. 80 с.
9. Колесников А.О. До обґрунтування терміна “синтагматична парадигматика” щодо граматичної категорії числа. *Науковий вісник Ізмаїльського державного педагогічного інституту*. Ізмаїл, 2001. Вип.10. С. 143-146.
10. Колесников А. О. Парадигмологія української мови: теоретичні питання. Ізмаїл: «ІРБІС». 2020. 204 с.
11. Кочерган М.П. Загальне мовознавство: Підручник. Видання 2-ге, виправлене і доповнене: К.: Видавничий центр «Академія», 2006. 464 с.

12. Кривонос О. М., Коротун О. В. Змішане навчання як основа формування ІКТ-компетентності вчителя. *Наукові записки*. Випуск 8. Серія: Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти. Частина 2. Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В.Винниченка, 2015. 180с.
13. Курвитс М., Курвитс Ю. Модель «Перевернутый класс». Что переворачиваем? *Управление школой*. 2014. № 7/8. С. 38–40.
14. Лаврентьева Г. П. Психолого-педагогічні аспекти використання ІКТ у початковій школі. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2012. №3 (29).
15. Лаврентьева Г. П., Шишкіна М. П. Методичні рекомендації з організації та проведення науково-педагогічного експерименту. Київ: ІТЗН, 2007. 72с.
16. Литвинова С. Г. Теоретико-методичні основи проектування хмаро орієнтованого навчального середовища загальноосвітнього навчального закладу: дис. ... докт. пед. наук: 13.00.10. Київ, 2016. 602 с.
17. Литвинова С. Г. Віртуальна учительська за хмарними технологіями. *Комп'ютер у школі та сім'ї*. 2013. № 2 (106). С. 23-25.
18. Литвинова С. Г. Етапи, методологічні підходи та принципи розвитку хмароорієнтованого навчального середовища загальноосвітнього навчального закладу. *Комп'ютер у школі та сім'ї*. 2014. № 4. С. 5-11.
19. Литвинова С. Г. Модель хмарно орієнтованого навчального середовища вчителя загальноосвітнього навчального заклад. *Комп'ютер в школі та сім'ї*. 2014. № 8. С. 5-11.
20. Литвинова С. Г. Поняття й основні характеристики хмаро орієнтованого навчального середовища середньої школи. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2014. №2 (40). С. 26-41. URL : <http://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/970/756>
21. Литвинова С. Г. Критерії оцінювання локальних електронних освітніх ресурсів. *Інформаційні технології в освіті*. Збірник наук. праць. Вип. 15. Херсон: ХДУ, 2013. С. 185-192.

22. Лозова В. І., Троцько Г. В. Теоретичні основи виховання і навчання: навч. посіб. Харків: ОВС, 2002. 400 с.
23. Bergman G. Logical Positivism, Language, and Reconstruction of Metaphysics. *The Linguistic Turn: Essays in Philosophical Method* / ed. Richard Rorty. Chicago : The University of Chicago Press, 1992. P. 63–71.
24. Bergman G. Logic and Reality. Madison: The University of Wisconsin Press, 1964.
25. Dilworth C. The Linguistic Turn: Shortcut or Detour? *Dialectica*. 1992. Vol. 46, № 3/4. P. 201–214.
26. Habermas J. Richard Rorty's Pragmatic Turn. *On the Pragmatics of Communication* / ed. Maeve Cooke. Cambridge, Mass. : MIT Press, 1998. P. 343–382.
27. Habermas J. Hermeneutic and Analytic Philosophy. Two Complementary Versions of the Linguistic Turn? *Royal Institute of Philosophy Supplement*. 1999. Vol. 44. P. 413–441.
28. Hacker P.M.S. Analytic Philosophy: Beyond the Linguistic Turn and Back Again. *The Analytic Turn. Analysis in Early Analytic Philosophy and Phenomenology* / ed. Michael Beaney. New York : Routledge, 2007. P. 125–141.
29. Rorty R. Twenty-five Years After. *The Linguistic Turn: Essays in Philosophical Method* / ed. Richard Rorty. Chicago : The University of Chicago Press, 1992. P. 371–373.
30. Rorty R.M. Introduction: Metaphysical Difficulties of Linguistic Philosophy. *The Linguistic Turn: Essays in Philosophical Method* / ed. Richard Rorty. Chicago : The University of Chicago Press, 1992. P. 1–39.
31. Surkis J. When Was the Linguistic Turn? A Genealogy. *American Historical Review*. 2012. Vol. 117, № 3. P. 700–722.